

Baz Kagan

Category: Kitapcy,Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025
Baz Kagan TÜRК BÜYÜKLERİ:

► BAZ KAĞAN

Şanlı Türk tarihine şöyle bir baktığımızda, zaman zaman Türk Devletinin başına geçen değişik boylarla, aileleri görmek mümkündür. İşte bunlardan birisi olan Oğuzlar, tarih boyunca devamlı surette hem bağlı bulundukları hükümetler, hem de kendi kurdukları devletlerle sürtüşme halinde yaşamıştır. Bu bakımdan, Baz Kağan hakkında bilgi vermeden önce, Oğuzlar konusunda bir-iki şey söylemekte fayda vardır.

Şimdiye kadar kitabelerden çıkardığımız netice, Oğuz adının tek başına kullanıldığı gibi, çeşitli rakamlarla ifade edilen birlikler altında da yaşadığı şeklindedir. Bunun yanı sıra Kök Türkçe yazılı kitabelerde onlar Tokuz Oğuz, Üç Oğuz, Altı Otuz ve Sekiz Oğuz isimleriyle de anılır. O zaman akla şu soru geliyor: Aynı çağlarda bu federasyonların hepsi var mıydı? Eğer yazıtlara bakacak olursak; Oğuzlar, Uygurlar iktidara gelmeden önce Tokuz Oğuz'dular. Ancak, Uygur dönemine ait Şine Usu Yazıtı'ndan Uygurlar devrinde Sekiz Oğuz diye bir boy birliğini öğrenmekteyiz. Yine Bilge Kağan Kitabesi'nde Üç Oğuz savaşıdan bahsedilmektedir. Öyle ise, bütün bu federasyonlar 7-9. yüzyıllar arasında mevcutturlar. Bununla beraber, 10. yüzyıldan kalma bazı metinlerde bir Oğuz Öge ile onun 24 komutanından haberdar olmaktayız. Demek ki, Oğuzlar 10. asrın başında 24 boy halinde bir ittifak meydana getirmişlerdir. Ancak burada bir şeyi hatırlamak gerekiyor; kitabelerde geçen Oğuz federasyonlarının sayısı 26'dır. Fakat bugün için bilinen bir gerçek, Oğuzlar 24 boya mensuptur ve iki kısma ayrılırlar; Boz Oklar, Üç Oklar. Görüleceği üzere yazıtlarda tespit edilen yirmi altı sayısından, 10. yüzyıldaki yirmi dört Oğuz boyu iki üye eksiktir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud'un eserinde de onlar 22

kabilelerden ibarettir. Bizim bu konudaki fikrimiz şudur: Çağlar içerisinde Oğuz federasyonuna çeşitli boylar girip çıkmıştır. 10. asırda ise federasyon son şeklini aldı. Bütün bu açıklamaların sonunda belki, Oğuzların Tölös boylarından ve Türk soyundan olduklarını söylemekte bir sakınca yoktur.

Kök Türkçe yazıtlardan, Oğuzların yurdunu Selenge'nin doğusunda tespit ediyoruz. İslam coğrafyacılarının eserlerinde, Yafes'in soyundan gelen Guz (Oğuz), Bulgarların kıyısında yer tutmuştur deniyorsa da, bu bilgi daha sonraya aittir ve Oğuzların batıya yönelmeye başlamaları, 8. yüzyılın ikinci yarısından sonra olmuştur. Çünkü Kök Türkçe yazılı belgelerde, Kök Türk Kağanlığına karşı ayaklanan Oğuzların, Uygurların hâkimiyetine de baş kaldırdıklarını ve bu çağın bitiminden itibaren onlarla alâkalı bir kayda rastlanmadığını da biliyoruz. Bu da bize onların batıya doğru kaydıklarını gösteriyor. Orta Asya'daki açlık, kıtlık ve kardeşler arasındaki bu savaşların ardından umumiyetle Sır Derya boylarına gelen Oğuzlar, buradaki Peçenekleri daha batıya sürerek, yeni bir yurt tuttular. Muhtemelen Oğuz Kağan Destanı'ndaki Peçenek-Oğuz mücadelesi bu dönemin izlerini taşımaktadır.

10. asrın ilk yarısında Oğuzların başlarında bir yabgunun bulunduğu ve merkezlerinin de Yangıkent olduğunu İslam kaynakları kaydetmektedir. Bu memleket genel manada İrtiş ve İtil Nehirleri arasındaki bozkırları içerisine almakta ve güneyde Sır Derya ve Üst Yurt sahalarını kapsamaktaydı.

İslam tarihçileri Oğuzları çok geç tanımışlardır, bu yüzden de zaman zaman Oğuzlarla, Uygurları birbirlerine karıştırırlar. Osmanlı'nın da ataları olan bu Oğuzların bir özelliği de isyankâr tavırlarıdır. 10. yüzyılın ilk yarısında başlarında Yabgu unvanlı biri bulunan Oğuz Türkleri, kendi içlerinde tam bir bütünlük sağlayamadılar. Ara-sıra dini meselelerden, ara-sıra da iktidar hırsından dolayı birbirleriyle kavga yaptılar.

11. asırla birlikte kalabalık Türk kuvvetleri halinde Anadolu

ve Suriye bölgelerine gelen Oğuzlar, dünya tarihinde çok önemli gelişmelere sebep oldular. İslamiyet'in kabulünden sonra Türkmen ismiyle de anılan ve Horasan bölgesinde iyice kuvvetlenen Oğuzlar, buraların hakimi durumundaki Gazneliler ile kıyasıya bir mücadeleye girdiler. Tarihteki ilk büyük devletleri Selçukluları Kınık boyuna dayanarak kuran Oğuzlar ile Gazneliler arasında devam eden savaşların en büyüğü ve önemlisi Merv civarındaki, Dandanakan kalesi yakınında oldu. Selçuklu Oğuzları Sultan Mes'ud idaresindeki Gazne ordusunu 23 Mayıs 1040'da müthiş bir bozguna uğrattılar ve böylece Türk Dünyasının lideri oldular. Bazı ilim adamlarına göre bu tarih, Anadolu topraklarında kurulan Türkiye Devleti'nin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu Oğuzlar, Selçuklu soyunun zayıflamasında da etkili olduktan sonra, Osmanlı hanedanı kanalıyla iktidarı Kayılara bıraktılar ve 600 sene gibi uzun bir müddet Türk-İslam âleminin önderliğini yapmakla beraber, dünyanın da en güçlü ülkelerinden biri olma unvanını kazandılar.

Bilindiği üzere 630 tarihinde Kök Türk Kağanlığının fetret devresine girmesi üzerine, başta batıdaki On Oklar ve bazı beyler ülkenin çeşitli yerlerinde idareyi üstlenmeye talip oldular. Önce hanedandan Yü-künç Şad (Yü-ku) 638'lerde On Okların da yardımıyla birliği sağlamaya çalıştı. Ardından 640-648'lerde ise, İllig Kağan mağlûp olduğu sırada, Çin'e teslim olmayan Türkler, Börölü (Aşina) soyundan ve On Okların Tuglu (Tulu/Törü) grubundan gelen ve unvanı Çince belgelerde Hu-po şeklinde yazılan Ch'i-pi'yi (K'i-pi/ belki Kıpçak ya da Çepni Beğ) Kağan yapmak istemişler. Fakat Tarduşlar bu zamanda çok kuvvetli olduklarından bu cesareti gösterememişlerdi. Ch'i-pi'nin (Kıpçak Beğ) gelecekte kendileri için bir tehlike olmasını istemeyen Tarduşlar, onu ağır bir yenilgiye uğrattılar. Bunun üzerine Kıpçak Beğ (Ch'i-pi), Altay Dağlarının kuzey eteklerinde otağını kurarak, kendisini Küçük Kıpçak Kağan (İ-chu Ch'i- pi) ilan etti. Burası üç tarafı dağlarla çevrili, ancak bir yanından atların ve arabaların girebildiği, bereketli ve geniş bir bölgeydi. Tıpkı Türklerin

türeyişindeki Ergenekun vadisine benziyordu. Otuzbin kadar adamı vardı.

Tarduşlar tarafından mağlûbiyetinden sonra, daha da kuvvetlenen Küçük Kıpçak Kağan'ı (Ch'i-pi), Karluk ve Kırgızların bir bölümü destekledi. Küçük Kıpçak (Ch'i-pi) Kağan'ın Çin'in tabiiyetine girmeyeceğini anlayan imparator T'ai-tsung Uygur, Karluk ve Bugulardan sağladığı destek kuvvetleriyle, Kıpçak Kağan'ın (Ch'i-pi) üzerine yürüdü. Hakanın oğlu gelen müttefik orduyu yendi ise de, Karluk, Uygur, Bugu, Çumukun ve Kırgız gibi kabilelerinin ihaneti ona büyük bir darbe indirdi. O, yüz kadar adamı, karısı ve çocuklarıyla birlikte kaçmayı denedi, fakat Çin ordusu onu Altaylarda yakaladı (650) ve Çin başkenti Chang-an'a getirdi. Böylece Türk milleti bir kere daha birbirini çekememenin neticesi olarak, han yaptığı hanını kaybetmiş oldu.

Bu kez de On Okların Tuğlu (Tulu/Törü) boyuna mensup Uluğ Işbara (Ulug Börü/Aşina Ho-lu) , Nu-shih-pileri de (Arslan Beğliler) kendi tarafına çekerek istiklalini açıkladı (651). Ancak Ulug Işbara 657 yılında, Cungarya'da Ebi-nor'un yakınlarında Çinliler tarafından pusuya düşürüldü. Yanındaki az bir kuvvet ile Çinlileri epey uğraştırdı. Binlerce adamını yitirdi. Uluğ Işbara kaçmayı başardıysa da, Taşkent bölgesinin yerli ahalisi tarafından yakalanarak, Çin'e teslim edildi. O da tıpkı İllig Kağan gibi esarete dayanamayarak öldü ve onu da İllig Kağan'ın türbesine gömdüler.

Bir dizi mücadelenin ardından önce, 671 yılında artık Kök Türk aksakalları arasına girmiş olan Tugçu Börü (Aşina Tu-chi) halkı etrafına toplamaya başladı ve 676'da kendini Kağan ilan etti. Nihayet 679'da Bengçi Arslan (A-shih-te Feng-chih) ve Ubangu Arslan (A-shih-te Wen-fu) adlı iki lider, halkı ile beraber Çin'e kafa tuttular. Börülü (Aşina) soyundan ve Çin kaynaklarında adı A-shih-na Ni-shu-fu (İni Çor Börü) şeklinde yazılan Kök Türk beyini Kağan seçtiler. Diğer Kök Türk ileri gelenleri de bu ayaklanmayı destekledi. Ancak Çin geleneksel politikasını uygulayarak Türklerin arasını açmayı başardı.

Yakalanan 54 Türk beyinin kafaları Çin başkentinde, pazar yerinde kesildi.

Bu arada Ötüken'in merkezi Oğuz Türklerinin eline geçmiş idi. Fakat Börülü beylerinden Kutlug Şad, onun kardeşi Kapgan ile Tunyukuk da Çin'in kuzeyinde yeni bir hareket başlatıyorlardı. Çünkü "Türk Tanrısı, Türk milleti yok olmasın diye İl-teriş Kağan ve İl Bilge Katun'u halk içerisinde çekip yükseltmişti".

Onların bu teşebbüsü öyle bir akis buldu ki, çevrelerindeki insanların sayısı gün geçtikçe arttı. 682 ile 687 tarihleri arasında Çin'e onbir sefer açtılar ve bunların neticesinde önemli başarılar kazandılar. Arkasından siyasi ve idari yeni bir düzenleme yapan Kutlug, Orkun'daki Türk başkentine doğru yürüyüşe geçti. Bu sırada Oğuzların da başına Baz Kağan vardı. Bu Oğuz beyi; Çin'e ve Kıtana'ya elçilerini yollayarak, Börülülere ortadan kaldırmanın yollarını anlattı. O: "Börülü Türkleri yürüyor, onların Kağanı yiğit, aygucısı bilgedir. O ikisi var olduğu müddetçe Çin'i ve Oğuz'u da öldürecekler. Çin güneyden, Kıtana doğudan, ben kuzeyden saldırayım", diyordu.

Bunun üzerine Kök Türk tiginini Kutlug'un ayguçısı, yani danışmanı olan Tunyukuk, gece gündüz oturmadan ve dinlenmeden kendilerine karşı bir ittifak meydana getiren Oğuzlar, Çinliler ve Kıtaneleri nasıl yeneceğini düşündü. Çünkü durumları çok kötüydü. Dahilden ve hariçten kuşatılmış gibiydiler. Dışarıdan Çinliler ve Kıtaneler, içeriden de Oğuzlar, Börülülere tehdit ediyordu. Bütün bu olumsuz şartlarda Tunyukuk, Kutlug'un da onayını alarak düşmanlarına karşı harekete geçti. Hem kendi teşebbüslerini meşrulaştırmak, hemde bütün Türk boylarının itaatını sağlamak için kutlu yurda yeniden sahip olunması gerekiyordu. Bu yüzden de Baz Kağan'ın idaresi altındaki Oğuzların boyun eğdirilmesi şarttı.

Oğuzların bu gözü pek başbuğlarının Tengri adında bir oğlunun olduğunu da bilmekteyiz. Ancak onun Kök Türk savaşlarına katılıp-katılmadığı hakkında bir belgemiz bulunmuyor. Adına

taş yazılan bu çocuğun belki de, Kök Türklerle son vuruşmadan biraz önce öldüğünü söyleyebiliriz. Çünkü, eğer Kök Türk savaşlarına katılmış olsaydı, Orkun Yazıtlarında onun da adının geçmesi gerekirdi. Halbuki bu belgelerde böyle bir şeye rastlamıyoruz.

687 senesinde harekete geçen Kutlug, Kapgan ve Tunyukuk'a şans da yardım etmiştir. Aslında pek şans demek doğru olur mu, bu tartışılır ama her zaman olduğu gibi Çinliler ve Kitanlar müttefiklerini yani Oğuzları yalnız bıraktılar. Togla Nehri kıyısında Baz Kağan'ın idaresindeki Oğuzlarla, Kutlug'un yönetimindeki Börülüler arasında belki de Türklerin Çaldıran Savaşından önce, birbirleriyle yaptıkları en müthiş vuruşmalardan biri gerçekleşti. Sonuçta, bu harpten Oğuzlar yenik çıktı ve Baz Kağan da öldürüldü.

Bunun üzerine Kutlug, İl-teriş unvanını aldı. Oğuzların teslim olmasından sonra Ötüken Yış, Kök Türk Börülüler (Aşina) ailesinin eline yeniden geçti. Etraftaki bütün boylar, Oğuzlar başta olmak üzere doğudan, batıdan, kuzeyden ve güneyden gelerek boyun eğdi ve Kök Türklere bağlılıklarını bildirdiler. Ama Baz Kağan'ın torunlarının devletlerine karşı isyanları sona ermedi. Onlar tarihleri boyunca hep dik başlı oldular. 8. asrın ikinci yarısından sonra dalga dalga göçler halinde bugünkü Türkistan topraklarına geldiler ve nihayet tarihin en muhteşem devletlerinden birisi olan Osmanlıları 13. yüzyılda, Türkiye topraklarında tesis ettiler.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ. Taryhy şahslar